

Mida kujutab endast „tootjavastutus“?

Miks luua Kaubandus-Tööstuskoja juurde tootjavastutuse tööühm?

Tootjavastutus, ka laiendatud tootjavastutuseks (LTV) nimetatu, kujutab endast strateegiat, mis on välja töötatud edendamaks toodete kasutusajal keskkonnamõjudega seotud kulude integreerimist toote hinna lahutamatuks osaks (OECD 1999).

Lihtsustatuna tähendab see, et kui varem oli soetatud toote või selle pakendi kasutuskõlbmatuks muutumisel tollega seotud jäätmekäitluskulude kandmine tarbija vastutus, siis nüüd on tarbija tasunud ostetava toote või selle pakendi tuleviku jäätmekäitluskulu juba ostuhetkel.

LTV kehtestab vastutuse kogu toote või pakendi kasutusajaks. See tähendab, et ettevõtte mis toodavad, impordivad, ja/või müüvad tooteid ja pakendeid, on kohustatud vastutama füüsiliselt või rahaliselt selliste toodete eest ka peale nende kasutusaja lõppemist, kui nad kasutuselt kõrvaldatakse. Tootjad peavad selle põhimõtte järgi korraldama kasutuselt kõrvaldatud toodete tagasivõtu ning kordus-, taas- või energiakasutuse. LTV printsiibi rakendamine selliselt, et tootjad on kohustatud jäätmehoolduse kulud arvestama toote hinna sisse, aitab nihutada vastutuse kasutuselt kõrvaldatud toodete ja pakendi osas riigilt erakapitalil põhinevale tööstusele (Hanisch 2000).

Õige LTV printsiibi rakendamine peaks teenima peamiselt kahte keskkonnaga seotud eesmärki: 1) toodete parem disain - LTV peaks ajendama tootjaid täiustama tooteid ja sidussüsteeme mis on seotud toote kasutusajaga muutumisega, 2) kõrge toodete ja materjali kvaliteedi kasutusmäär läbi kordus- ja taaskasutuse, kusjuures selle eesmärgi saab jagada kolmeks alam-eesmärgiks, milleks on a) tõhus kogumine, b) kokkukogutud toodete keskkonnasäästlik töötlemine ja c) toodete ja materjali kõrge kasutusmäär läbi kordus- ja taaskasutuse.

Laiendatud tootjavastutusprintsiibi põhimõtte lahutamatu osa on individuaalsel tootjavastutusel (ITV). ITV tähendab lühidalt seda, et tootjad, kes lasevad tooteid turule, vastutavad ainult oma enda poolt turule lastud toodete tarbijalt tasuta tagasivõtu eest ja kasutavad selleks konkreetse toote turulelaskmise hetkel reserveeritud vahendeid (lubatud on kollektiivne tegutsemine kogumise korraldamisel). ITV vastandiks on kollektiivne tootjavastutus (KTV), mille järgi grupp tootjaid täidavad neil kasutuselt kõrvaldatud toodete kogumise ja töötlemisega seotud kohustusi olenemata sellest, kelle kaubamärk on tootel.

Igal juhul tuleb aga vältida olukordasid, kus turule ühel või teisel põhjusel võivad tekkida nn. „peremeheta jäätmed”. Sellises olukorras langeksid sedaliiki jäätmete käitlemisega seotud kulud põhjendamatult teiste tootjate ja seeläbi ühiskonna õlgadele. Mida annab ITV? Miks mitte kollektiivne vastutus? ITV põhimõtte õigekujuline rakendamine peaks olema üheks motivaatoriks, parema tootedisaini loomiseks. See peaks ajendama tootjaid looma keskkonnasäästlikemaid ja väiksemaid jäätmekäitluskulusid kaasatavate tooteid, või võimalusel pikendada toodete kasutusiga. Kollektiivse lähenemise puhul on tähelepanu suunatud ainult jäätmete võimalikult efektiivsete kogumis- ja töötlemislahenduste saavutamisel, praktiliselt jäävad tähelepanuta LTV peamised eesmärgid.

Tootjavastutuspõhimõtete juurutamine Eestis ja Euroopas

Eestis on käeosoleval hetkel selliste kaupade nagu elektri- ja elektroonikaseadmed, autod, rehvid, patareid ja pakendid vastutus reguleeritud täielikult või osaliselt laiendatud tootjavastutuse printsiibile tugindes. Tootjavastutust reguleeritakse peamiselt Jäätmeseaduse ja selle alamaktide kaudu. Euroopa Liidus reguleerivad eri toodete tootjavastutuse teemat erinevad direktiivid, mis on suunaandjaks liikmesriikide õigusaktide väljatöötamisel.

Autor on tootjavastutuse küsimustega kokku puutunud juba alates 2003. aastast ehk aastast, mil võeti vastu elektri- ja elektroonikaseadmete jäätmete tootjavastutust puudutavad direktiiv (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 27.01.2003 direktiiv nr 2002/96/EÜ, tuntud WEEE direktiivina). Selle aja jooksul on olnud võimalus puutuda kokku eri erinevate lähenemistega tootjavastutusprintsiipide rakendamisel. Siinkohal on oluline märkida, et direktiivide üks peamisi eesmärke on harmooniliste süsteemide ja lahenduste loomine liikmesriikide üleselt. Seda eesmärki on aga praktikas keeruline saavutada, kuna liikmesriigide lahendused direktiivide ülevõtmisel on mõjutatud kohalikust õigusruumist, majanduslikust ja sotsiaalsest olukorrast või poliitilisest tahtest. Tagajärjeks võib olla kaupade ja teenuste vaba liikumise takistamine, mis läheb vastuollu Euroopa Liidu aluspõhimõtetega. Ka WEEE direktiivi puhul võib täheldada, et selle ülevõtmine liikmesriikide poolt on asunud takistama kaupade ja teenuste vaba liikumist Euroopa Liidus.

Milleks tootjavastutuse tööriühm Kaubandus-Tööstuskoja juurde?

Tootjavastutuse teema on ettevõtjate jaoks veel suhteliselt uudne. Paljud tootjavastutuse kohustust kandvaid isikuid ei pruugi isegi teada, et neil selline vastutus lasub. Peale selle on Eestis selgesti täheldatav olukord, kus tootjavastutusest ja vastutuse kandmisest saadakse mitmeti aru. Erinevad huvigrupid (tootjad, kohalikud omavalitsused, jäätmekäitlejad, riik) tõlgendavad tootjavastutust oma huvidest lähtuvalt eri viisil. Eesti Kaubandus-Tööstuskoja juurde tootjavastutuse küsimustega tegeleva tööriühma loomise idee oli osaliselt ajendatud tõsiasjast, et arusaamine tootjavastutuse põhimõtetest on puudulik.. Erinevate tootjavastutusvaldkondade esindajate vahel toimunud kohtumised kinnitasid, et mitmed tootjavastutusega seonduvad probleemid on eri valdkondades väga sarnased. Loodetavasti saab koos käima hakkaval tööriühmal olema oluline roll vastutavate tootjate seisukohtade kujundamisel ja väljaütlemisel ning asjaosaliste teavitamisel. Tööriühma üheks eesmärgiks on olla partneriks riigile ja kohalikule omavalitsusele tootjavastutust puudutavate küsimuste lahendamisel Eestis.

VÄLJAVÕTTED EESTI SEDUSTEST VASTUTAJATE KOHTA

Pakendiseadusest

§10. Pakendiettevõtja

Pakendiettevõtja on isik, kes majandus- või kutsetegevuse raames pakendab kaupa, veab sisse või müüb pakendatud kaupa.

§16. Pakendiettevõtja kohustused pakendi ja pakendijäätmete kogumisel ja taaskasutamisel

(1) Pakendiettevõtja, välja arvatud isik, kes müüb pakendatud kaupa, peab oma pakendatud kauba ja sisseveetud pakendatud kauba pakendi ja sellest tekkinud pakendijäätmed koguma ja taaskasutama selliselt, et käesoleva seaduse §-s 36 sätestatud taaskasutuse sihtarvud oleksid täidetud, välja arvatud käesoleva paragrahvi lõikes 2 sätestatud juhul, ning kandma sellest tulenevad kulud.

(2) Pakendiettevõtja, välja arvatud isik, kes müüb pakendatud kaupa, võib käesoleva paragrahvi lõikes 1 ja käesoleva seaduse §-s 24 nimetatud kohustused erandita üle anda ainult kirjaliku lepinguga ning ainult keskkonnaministri akrediteeritud taaskasutusorganisatsioonile, mille on asutanud pakendiettevõtjad või nende moodustatud juriidilised isikud, mille liikmed, osanikud või aktsionärid on pakendiettevõtjad.

Pakendiaktsiisi seadusest

§5. Aktsiisimaksja

(1) Imporditud pakendilt maksab aktsiisi isik, kelle poolt või kelle eest deklareeritakse pakend vabasse ringlusesse lubamise tolliprotseduurile ühenduse tolliseadustiku mõistes.

(2) Eestis täidetud pakendilt maksab aktsiisi pakendi kasutaja.

(3) [Kehtetu - RT I 2004, 24, 165 - jõust. 1. 05. 2004]

(4) Teisest liikmesriigist soetatud pakendilt maksab aktsiisi pakendit soetanud isik.

JÄÄTMESEADUSEST

§ 23. Tootja, tootjate ühendus ja turustaja

[RT I 2007, 19, 94 – jõust. 11.03.2007]

(1) Tootja käesoleva seaduse tähenduses on isik, kes:

- 1) valmistab ja müüb tooteid oma kaubamärgi või -nimetuse all, sõltumata müügiviisist, kaasa arvatud posti- ja elektrooniline müük;
- 2) tegeleb teiste poolt valmistatud toodete edasimüügiga, sõltumata müügiviisist, kaasa arvatud posti- ja elektrooniline müük;
- 3) veab sisse tooteid Eestisse nende turustamise või edasimüümise eesmärgil.

§ 26. Tootja kohustused probleemtootest tekkivate jäätmete käitlemisel

(1) Tootja on kohustatud tagama tema valmistatud, edasimüüdud või sisseveetud probleemtootest tekkivate jäätmete kokkukogumise ja nende taaskasutamise või nende kõrvaldamise ja omama selle kohustuse täitmiseks piisavat tagatist. Tootja võib valida, kas ta täidab kohustused individuaalselt, annab need kirjaliku lepinguga üle tootjate ühendusele või ühineb tootjate ühendusega.

Artikli koostamisel on kasutatud alljärgmist kirjandust:

- 1) „Extended Producer Responsibility. An examination of its impact on innovation and greening products” Greenpeace and Friends of Earth, 2006**
- 2) Jäätmeseadus**